

УДК 821.61.2: 82-84

DOI: 10.31471/2304-7402-2019-3(55)-438-444

АФОРИСТИЧНІСТЬ ЯК СТИЛЬОВА ДОМІНАНТА У ТЕКСТІ РОМАНУ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «КРИНИЧАР» («ДІЯРІЮШ НАЙБАГАТШОГО ЧОЛОВІКА МУКАЧІВСЬКОЇ ДОМІНІЇ»)

Ю. В. Бобик

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра української літератури;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57; тел. +380(342)59-60-74*

У статті здійснена спроба дослідити афористичність як стильову домінанту у тексті роману Мирослава Дочинця «Криничар». Мета – обґрунтувати сполуки виникнення афористичності, виокремити своєрідність художнього мислення автора, де органічно поєднані тематичні та семантико-стилістичні типи філософем.

Дослідницька методика. У контексті вивчення літературного твору, а також у виокремленні його основних засад використано основні принципи порівняльного, описового методів.

Результати. У тексті роману Мирослава Дочинця «Криничар» домінує афористичність не тільки як спосіб художнього мислення, а й засіб подачі белетристичного матеріалу. Виокремлено основну індивідуально-стильову рису твору – афористичність, знайдено джерела її виникнення і витворення (жанр діяріюша, мотив подорожі, тип героя-мудреця). Розподілено філософем за яскраво вираженими у тексті тематичними групами. Досліджено один із різновидів афоризмів – філософему, які репрезентуються у тексті за допомогою мовних досліджень – стійкими виразами (крилатими фразами, прислів'ями, приказками, прикметами, фразеологічними порівняннями, фразеологізмами). Виявлення мовної бази допомогло визначити семантико-стилістичні типи філософем (різноманітних попереджень; виражень містифікацій умов життя людини, людського життєвого досвіду: умов, за яких можлива бажана позитивна дія і т.д.) у «Криничарі».

Наукова новизна. Дослідження афористичності у тексті роману Мирослава Дочинця та й загалом цього художнього твору є одним із малочисленних. Особливо цікавою є тематика роману – багатство, яке тривалий час вважалося табуйованою для відображення у художній дійсності на теренах України. З'ясовано не тільки стильову домінанту, але і її генезу, першопричини, різновид подачі художнього мислення прозаїка (філософему), тематичні групи філософем, використання мовних одиниць (стійких виразів) автором на базі яких виокремлено семантико-стилістичні типи філософем.

***Практичне значення.** Основні положення дослідження можуть бути використані для поглиблення вивчення творчості Мирослава Дочинця, поняття «філософема» та потенціалу її вираження, застосування у художньому тексті.*

***Ключові слова:** афористичність, М. Дочинець, філософема, стійкі вирази, «Криничар», жанр діаріюша, мотив подорожі, Бог, багатство, гроші, людина.*

Розвиток сучасної української прози характеризується пошуками нових тем, стильових вирішень. Мирослав Дочинець як автор «книжки-філософеми» [1, с. 7] «Криничар. Діаріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» знайшов себе і свій стиль у «концентрації корисного», «фразі як інформації», а тематику, виражену афоризмами розвинув «аж до філософії грошей» [1, с. 7]. Усі ці соціо-культурні складники є цікавими і потрібними у нашому столітті, адже раніше не були прописаними, тому й відсутній гідний, заможний, достойний представник-герой в українській літературі, який змінив б стереотип «багатство – погано», а «бідність – норма». Сам автор зазначає, що через безрезультативні пошуки руйнування міфу плебейства і бідності героя-українця в нашій літературі і «не знаходячи в світовій літературі того, що на той час шукав, вирішив сам це одягнути в слово» [2, с. 8].

Афористичність стає засадою художнього мислення Мирослава Дочинця не відразу, а поступово, з часом, досвідом, новими знайомствами і врешті-решт «знаходженням себе» в літературі. Уже відомий нам прозаїк, розпочинав свої творчі проби ще з дитинства, друкуючись у різних виданнях. Згодом після вступу на факультет журналістики став членом редколегії університетської багатотиражної газети, потім – редактором газети, активно надсилав свої доробки і публікував їх. Але професійну журналістську роботу Мирослав Дочинець розпочав аж у 1982 році. Продовжував писати, журналістика впливала на письменство: центральними були автобіографічні мотиви, історії життя цікавих людей, яких зустрічав на своєму шляху, у плані форми – це новели, мініатюри, художні нариси, есе. Отже, характерною була лаконічність «новинаря» у художньому мисленні і белетристичному вираженні. Прозаїк умів «занотовувати» реальні події зі свого життя чи з життя інших людей («Гірчичне зерно», «Оскал собаки», «Мункачі з Мукачева», «Роса на фігових листках», «Він і вона»), але аж ніяк – не витворювати цілий світ героїв самостійно.

Початком виокремлення афористичності як засади художнього мислення стають книги «Дами і Адами» (афоризми, 2002), «Аукціон зубочисток» (афоризми, 2007), але утвердженням цієї риси стає зовсім інша книга. Зірке журналістське око налаштоване на виокремленні чогось незвичайного, сенсаційного швидко відреагувало на постать карпатського мудреця-довгожителю Андрія Ворона та його аматорський творчий

доробок. Саме він став поштовхом до змін в художньому мисленні Дочинця і у його манері письма. Афористичні філософсько-психологічні заповіді Ворона, які відкривають секрети довголіття, життя у радості та щасті реалізувались у книзі Мирослава Дочинця «Многі літа. Благі літа», що стали українським народним бестселером. Постать діда Андрія стала основним натхненням до створення Мирославом Івановичем таких творів: «Напутні дари – для дітвори від карпатського мудреця Андрія Ворона», «Синій зошит» (одкровення карпатського мудреця), «Світован. Штудії під небесним шатром» (роман-намисто) та інших. Унаслідок довготривалої роботи над книгами про людину, яка буквально мислила «афоризмами», Мирослав Дочинець не тільки вжився у свого героя, а ще й перейняв любов до лаконізму, стислості, мудрості, таким чином «знайшовши себе» у літературі.

Афористичність стає домінантою стилю з легкого «пера-крила» Андрія Ворона, яка утверджується, чітко виділяється у творах, присвячених мудрецю. Більш індивідуально ця риса постає у романах «Криничар», «Горянин», «Вічник», де влучні вислови є характеристикою мови персонажів. «Унаслідуювавши» любов до крилатих висловів від свого героя книг, Мирослав Дочинець продовжив створювати свої збірки афоризмів, продукуючи як і свої перлини, так і збираючи народні («Синій зошит», «Книга надиху», «Мудра книга»).

Мирославові Дочинцю як авторові роману «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» притаманна характерна індивідуально-стильова риса – афористичність. Одним із різновидів афоризмів є філософема – коротка фраза, твердження, введене філософом (у романі – героями-філософами) і котре асоціюється з його вченням; філософемою також називають художній образ, який має глибокий символічний зміст і неоднозначну інтерпретацію. Філософеми у тексті роману репрезентуються з мовного боку стійкими виразами. Адже саме фразеологічні одиниці збагачують виражальні засоби мови, відзначаються великою образністю та асоціаціями, мають здатність уживатись у різних контекстах, генерувати метафоричні значення. За кожним стійким виразом, який наведений у дослідженні, постає не просто образ-сигніфікат, а розгорнута певна ситуація, подія. Саме тому фразеологічні одиниці так часто використовуються у художній літературі.

У романі «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» Мирослава Дочинця є три структурних групи, які традиційно відносять до класу «крилатих»:

1) влучні фрази видатних людей:

а) авторські: «Я – крихтливий олівчик у руці Господа, який пише лист любові цьому світові» (Мати Тереза) [3, с. 3]; «Час – це єдина монета нашого життя» (Карл Сендбер) [3, с. 3]; «Все минає, і це мине» (Соломон) [3, с. 37]; «Переверни полотно, і лежачий кінь буде скакати» (Павсон) [3, с. 229];

б) крилаті слова автора: «Письмо – хитромудра штука» [3, с. 34-35], «Заміряй собі життя на дев'яносто літ. Перші тридцять вивчай ремесла й науки. Тридцять років мандруй і добувай маєтність. Решту тридцять – віддайся творенню, залиш світові й людям «чекан своєї душі». Бо це головний твій жалош – скарб» [3, с. 45]; «Те, з чим твоє серце, завжди з тобою» [3, с. 55];

в) крилаті фрази інших письменників: «І Бог наш не вбог, і ми на своїй землі люди...» (Тарас Шевченко) [3, с. 329]; «Дерева вмирають стоячи» (Александро Касон) [3, с. 329];

2) цитати й образи з «старого» і «нового» завітів, авторські роздуми на біблійну тематику: «Бо легкі на суд ті, що не творять» [3, с. 57]; «Хто має очі – знайде. Хто має вуха – почує цілюще слово» [3, с. 115]; «Радше верблюд пролізе у вушко голки, ніж багач у Царство Небесне» [3, с. 144];

3) численні ремінісценції античної старовини (грецькі та латинські вислови): «Хочеш дотягнутися до чогось вищого, спустися перше до самого себе» (переосмислення слів Сократа: «Пізнай себе!») [3, с. 26]; *Plenus venter non studet libenter*. Повний шлунок не робить з охотою» [3, с. 64]; «*Parce diem!* бережи день!» [3, с. 64]; «Надія – це сни тих, що не сплять, казав котрийсь із мудрих еллінів» [3, с. 174].

Прислів'я: «Що йде на школу, позбудься того, хоч воно тобі й миле» [3, с. 201]; «Най, коли прийде пора, над багатством глуд бере гору» [3, с. 201]; «Давай щедро милостиню і житимеш довго. Бо коли жертвуєш, не металом ділишся, а найдорожчим, що маєш. А із зайвими гроши-ма віддаєш і свою журу» [3, с. 96].

Приказки: «Ліпше розмисел, як замисел» [3, с. 23]; «Мала трава – роса велика» [3, с. 43]; «Добрий – дурному брат» [3, с. 46]; «Плачене – не трачене» [3, с. 47]; «Думка лінива, робота бистра» [3, с. 93].

Фразеологічні порівняння: «Як пес на припоні, що завжди має інший норів. Як невільник у темниці, що має інші очі» [3, с. 7], «Я виносив у собі цей мій міст, як корова теля» [3, с. 25].

Фразеологізми: «...топтати золото ногами і пускати гроші на вітер (значення – недоцільно витратити гроші [3, с. 465]). Якщо світ відкрив мені очі (значення – зробив відомою правду), налив оливи в голову (значення – дав розуму), а в руку дав гріш (значення – зробив багатим), то мушу, видати, я цим послуговуватись до скону» [3, с. 7], «знаючи його легку руку (значення – везучість) [3, с. 9].

Прикмети: «Травиця підказує, де копати колодязь» [3, с. 22]; «Птиці й комашня покажуть знатнику грибні і ягідні місця» [3, с. 22].

Семантично-стилістичні типи, які виражають образне вираження і функції стійких виразів у тексті роману «Криничар» мають не всі стійкі вирази, оскільки крилаті вирази є матеріалом ходової цитації.

Прислів'я, приказки і приказки і прикмети:

а) різноманітних попереджень про можливий бажаний чи небажаний результат дії та констатації наслідків нерозумної, недоречної дії: «Дурною роботою, братку, світ не здивуєш» [3, с. 99]; «Бо брехня – як короста. Одного на день обдуриш, а себе – на все життя» [3, с. 66];

б) вираження містифікації умов життя людини: «Бо сирота, як мовиться, сам собі й пуповину обрізає» [3, с. 30];

в) вираження умови, за якої можлива бажана, позитивна дія: «Бо благодать – у самообмеженні» [3, с. 202] тощо.

Фразеологічні порівняння:

а) вираження людського життєвого досвіду через уподібнення з поведками різних представників тваринного світу: «Кажуть, миша пам'ятає нору, звідки вилізла» [3, с. 30]; «Пес пса пізнає» [3, с. 32];

б) емоційно піднесені порівняльні фразеологічні конструкції, вираження позитивної характеристики: «Чисто як живий» [3, с. 55].

3) емоційно-знижені порівняльні конструкції, що належать у мові до згрубілих виразів, виразів грубої характеристики та іронічних виразів: «Ви добрий, як кусень паски.» [3, с. 46], «Чоловік без копійки за душею пустий – пустий, як порхавка, і така ж пуста його планида» [3, с. 131].

Фразеологізми здебільшого видозмінюються семантично в залежності від контексту: «Нині терня на твоїй голові (у значенні – муки), а завтра воно може обернутися квітом (у значенні – щастя, благословення)» [3, с. 210], «другий потоп (у значенні – масова гибель)» [3, с. 42] Коли пильніше придивитися до свого поступу, то збагнеш, що водить тебе якась таємнича рука (у значенні – Бог)» [3, с. 35].

Чинниками, які посприяли виокремленню афористичності як приаманного цьому романові риси стилю є жанр діяріюша, мотив мандрів та головний тип героя. Тільки людина з певними задатками характеру або з вже набутими рисами, яка багато чого побачила і де побувала, може вести щоденник. Цей жанр літератури дає змогу «писанню» і «переписуванню» свого життя, письменник розуміє і простежує уже на папері минулі події – розуміє їх логіку, направленість, причиново-наслідковий зв'язок і у відповідності до цього може влучно і стисло описати пройдений ним урок, або пораду, настанову у формі «філософемі». Фрагменти діяріюша поєднується за допомогою основних важливих тем для автора. Основні сукупності тверджень-філософем роману «Криничар» стосуються тем багатства («Що багатший чоловік, ти суворішу міру мусить знати, сповідати спасенну само обмеженість» [3, с. 35]), грошей («Гроші твої, ти їм пан» [3, с. 42]), «справи усього життя» («Коли дають – бери, коли не дають – чекай, коли дадуть. Роби так, аби дали» [3, с. 41]), Бога («Ми обдумуємо дорогу, а Господь направляє кроки» [3, с. 298]), людини («А людині проти вітру йти важче, бо людина не має крил» [3, с. 264]). Наведені крилаті вислови в романі Дочинця «Криничар», радше можна назвати філософемами – не філософськими проблемами чи су-

дженнями [5, с. 550], а філософськими висловами [5, с. 550], навіть більше – філософськими вирішеннями цих проблем, які введені типом героя-мудреця та репрезентують його життєве вчення. Причинами вироблення такого густо насиченої сенсом особливості стилю в романі є: жанр діаріуша, який сприяє витворенню і запису думок, мандрівний сюжет, що додає досвіду героєві та збагачує внутрішньо, тип героя-мудреця, кожне слово якого – цінне і непроминуше. Філософеми життя, які представлені у романі Мирослава Дочинця «Криничар» є літературно-книжними та народними, а також авторськими. Актуальністю дослідження є те, що «Своїм життям він (Фердко) відкриває читачеві дві найголовніші принади – свободу від страху і свободу від злиднів. До того ж, ділиться секретами, як «робити» гроші й мудро ними розпоряджатися» [4, с. 5].

Науковий інтерес до проблеми «замовчуваних, табуйованих» тем у творчості набирає сили з початку ХХ століття. В українській літературі тему «людина і гроші, гроші і душа» уникають. Хоча концепт «гроші» та мовні знаки, що його репрезентують, посідають у мовній і літературній картині світу пріоритетні позиції як носії значущих цінностей для особистості. Вважаючи, що гроші – не головне, але часто, саме вони, робляться самоціллю людини, її місією. Задля витворення філософом письменник мав побачити незвичайне у звичайному й розповісти про це ясно і влучно, з внутрішнім підтекстом. Уперше в жанрі діаріуша розповідається про героя багатого і БОГатого (у Бога своїми внутрішніми духовними якостями і тісним зв'язком з Ним), який все створив за допомогою своєї мудрої голови, працюючих рук та вмінню постійно вдосконалюватися.

Література

- 1.Базилевський М. Книжка глибокого дихання / М.Базилевський // Літературна Україна. – 2013. – № 2 (10 січня) – С. 7.
- 2.Головко Т. Мирослав Дочинець: Усі мої книги втілюють моє прагнення подолати провінційність духу / Т.Головко // Слово Просвіти. – 2014. – № 48 (4-10 грудня). – С. 8-9.
- 3.Дочинець М. Криничар / Мирослав Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2016. – 331 с.
- 4.Короненко С. Мирослав Дочинець: Криничар – це духовний брат Вічника/ С. Короненко// Літературна Україна. – 2012. – № 33 (30 серпн.) – С. 5.
- 5.Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 10. – С. 594.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 22.01.2019 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Хоробом С. І.*

**EXTENSIVE APHORISMS USAGE AS A STYLISTIC
FEATURE OF THE NOVEL “KRYNYCHAR” (“ДИЯРИШ
НАІВАНАТШОГО ЧОЛОВІКА МУКАЧИВСЬКОЇ ДОМІНІЇ”)
BY MYROSLAV DOCHYNETS**

Yu. V. Bobyk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivs'k, Shevchenko St., 57*

This article deals with aphorisms as a stylistic dominant feature of the novel “Krunychar” by Myroslav Dochynets. The main objective of the article is to single out peculiarities of the literary thinking of the author. The writer combines thematic and semantic-stylistic types of philosophic aphorisms. The article uses main principles of comparative and descriptive methods.

The article discovers that philosophic aphorisms can be clearly divided into several thematic groups.

Key words: *aphorism, M. Dochynets, stylistic device, money, prosperity, human.*